

Sorgen, väninnan och livets skönhet

Finlandssvensk prosa 2018

VÄNNINNAN OCH MAMMAN hör till de synligare hjältarna i fjolårets prosautgivning på svenska i Finland. Till en del kan det kanske kopplas till faktum att de kvinnliga författarna sen länge dominerar stort till antalet, i prosan 2018 till cirka 70%. (En lite jämnare fördelning 2017 (se Nya Argus 1/2018) var väl snarast en statistisk egendomlighet.)

Att flickig-slash-kvinnlig vänskap-slash-kärlek är själva ryggraden i åtminstone fem av 2018-romanerna är däremot litet intressant. En Ferrante-Fagerholm-effekt, kanske?

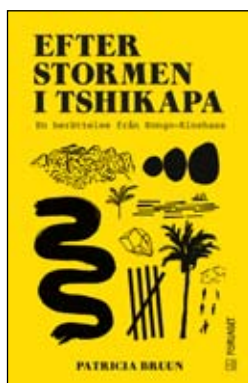
Vänskap, kärlek, lust och sex skildras ömsom ömsint, ömsom i ett krassare modus. Brist råder inte heller på sorg, depression och död. Läget är med andra ord i sin ordning, ur litteratursynpunkt alltså.

Till dödens motpol, livets eventuella skönhet, bidrar musiken – flera av tonårsskildringarna skulle säkert fungera också om man tryckte in böckerna som kassetter i en bilstereo från 80-talet.

ANN-CHRISTINE SNICKARS (ACS) & TRYGVE SÖDERLING (TS)

Resan till det annorlunda landet

TS: Jag startar gärna ut med en bok som jag tycker är både litterärt och ämnesmässigt lysande: **Patricia Bruuns** *Efter stormen i Tshikapa* om biståndsarbetarens märkligt schizofrena roller. Hon anländer till någonstans i Kongo, jobbar som sjukvårdare och tillfällig hjälte, nästan gud, och så en dag är hon plötsligt svikare – åtminstone i egna ögon – när Organisationen flyttar budgeten till någon annan katastrofhard. Det här är en roman – kallas ”berättelse” – om verklighetens folk, ifall uttrycket ursäktas. En blandning av dagboksaktigt autofiktiva delar (att komma till denna radikalt annorlunda fattiga värld), inlevelseberättelser i människor hon ser på hälsostationen ute i ingenstans, men också viktiga inslag ur Kongos brutalt koloniala historia. I de sistnämnda lyfter hon fram en svensk missionär, Edvard Vilhelm Sjöblom,

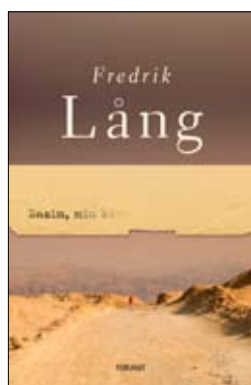
Omslag av
Johanna Bruun

som bidrog till att spräcka fasaden och avslöja den belgiska kungens folkmord på kanske 10 miljoner människor (själv har jag läst bara om den mest kända avslöjaren, journalisten Edmund Morel). Fortfarande talas det mera om Hitler, Stalin och Pol Pot än om Leopold II.

Jag tänkte under läsningen ofta på Ulla-Lena Lundbergs afrikanska berättelser, särskilt *Regn* – Patricia Bruun skriver lika bra och når kanske ännu snäppet djupare in i mörkrets hjärta, mötet mellan Gamla världen och Tredje världen. För mig var det här en av årets mest glädjande debuter.

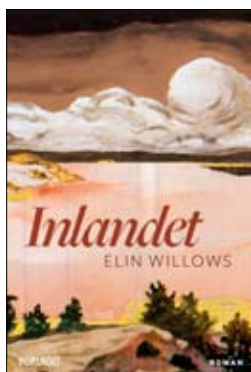
ACS: **Fredrik Långs** *Basim, min kära* är kanske årets vackraste och sorgsnaste och mest angelägna bok. Man kan reflektera över berättelsens personer, hur många ska egentligen räknas dit. Boken kan läsas som brevroman och som en kärlekshistoria, som en gestaltning av

en våldsamt politisk konflikt och hur den påverkar enskilda, den tar upp frågan om delaktighet och ansvar. Basim sitter fängslad, kanske i Jerusalem, han har försvunnit på en resa från Oxford i syfte att hälsa på släktingar i Libanon och Jordanien. Hans flickvän, i boken kallad Sally, reser för att leta rätt på honom, skriver dagliga brev som hon lämnar på polisstationen. Hon får aldrig svar. Långt efteråt får hon veta att han lever. Men inget av deras liv tillsammans kan återupptas. Boken har ett efterord som reder ut vad som hänt. Det är utmanande skickligt skrivet, för läsaren frågar sig: har detta verkligen hänt? Och det med så många olika tonfall att frågan aldrig kan lämna en. Författaren Lång har låtit breven belysa de stats sanktionerade grymheterna som drabbat det palestinska folket. Det drabbar också de individer som av en händelse passerar det misstänkta gräns. Den som öppnar boken går med på att släppa in kunskapen om detta.

Omslag: Anders Carpelan

TS: I **Elin Willows** debut *Inlandet* jobbar en ung kvinna i butik någonstans långt uppe i norr, ett litet samhälle som hon mera hamnat i än valt. Liksom

Omslag: Eva Wilsson
(bild: Karin Mamma Andersson)

är. De tankar och dramer man som läsare väntar sig avstår hon demonstrativt från. Nämner ofta en "han", ett förhållande som genast tog slut när hon flyttade hit: hon hävdar att hon inte tänker på honom, hävdar det hela tiden...

i Patricia Bruuns afrikanska bok alltså en jobb- och upp-täcktsresa till en för berättaren "exotisk" miljö. En skenbart helt odramatisk historia, men den får skarpa konturer av den lakoniskt välformade prosan. Korta stycken, kronologin svajar. Hon låter bestämd i smått och väldigt planlös i stort. Som om hon utfärdat ett dekret åt sig själv att gilla läget, vilket det än

Det spännande är att kompisar, fritid, fester, äventyr finns, skymtar – så läsaren undrar vad hon förtränger, eller är det en aspergerlik oförmåga/ovilja att närma sig andra och sig själv, sina smärtpunkter? Bara en "riktig" händelse ger hon antydningar om mot slutet – ett tillfälligt ligg med en Tim som senare kör ihjäl sig. Hon testat men är inte gravid. Att hon ska lämna orten antyds också.

När två vårar gått och kassetterna med tv-deckare är genomtittade går hon till ortens bibliotek. Kanske det sistnämnda är förklaringen till att boken finns – denna egensinniga, otippade utflykt i en modernistisk *nouveau roman*-tradition.

Brudar & väninnor

Ytterligare två debuter gläder och överraskar. **Ellen Strömbergs** *Jaga vatten* följer två tjejer från barndom till ung vuxen – säkert, snärtigt, fräckt och utan moraliserande. Också formen är intressant: de olika tidsplanerna ligger jämsides i korta bilder och läsaren får skärpa sig för att hålla koll på om det är åttaåringen eller en Rakel på tjugonåring som leker, onanerar, röker på. Man påminns igen om hur närvaron av en stark stil gör all skillnad, hur det banala laddas upp och blir litteratur när det finns en tydlig röst i texten.

Omslag: Ulla Donner

Det som Rakel jagar är väl till sist växandet och blivandet, och i det har hon länge avgörande draghjälp av Hanna, den tuffa bästisen som alltid är den första att ta riskerna. Det är snygga Hanna som raggat killar (snart även medelålders män) och den mera vardagliga Rakel som sen, när Hanna dumpat dem, övertar dem för lite tröstsex. Svart eller torr humor är (trots bokiteln) aldrig avlägsen mellan raderna. Fast till sist är det här också skildringen av vänskapens slut, när rollerna byts om och den försigkomna Hanna ändå blir den som fångas av det konventionella, äktenskapet med heminredning som ersättning för liv. Medan Rakel hittar en konstvärld och lika osentimentalt som tidigare Hanna tar över jakten på djupare vatten.

ACS: **Sabine Forsblom** är bra på att gestalta – och låta berättelsens ledande röst kommentera – hur social stratifiering ser ut på fältet. Så att säga. Inledningen i den tredje boken om Betinkan är helt suverän, hur den väljer tid och rum: torget i småstaden, luciadagen. Och de som tränger sig fram för att få mest stämningfull inramning för sina foton, och de som häckar i periferin: ”en hög unga flickor med för mycket mejk, för spända kläder och alltför högljudd konversation.”

TS: Kanske en blinkning till Christer Kihlmans dekonstruktion av Lucia i *Se upp Salige* (1960), också där i en Borgå-liknande småstad?

ACS: I *Betinkan* är det en sån skjuts i berättandet att man förstår att det kommer att innehålla ett ”vägen ut” eller en klassresa, men när det blir tal om ett aktivt val sätter sig Betinkan på tvären. Hon vill inte gå till studenten. Då protesterar hennes föräldrar högljutt och avgör saken. ”Att du sku sluta skolan? Nog var det fan det, hade farsan sagt helt lugnt och bitit huvudet av en kryddfisk.” Lite mer färgrikt kompar mamman, jumalauta, säger hon med eftertryck. Då är det beslutet.

De här föräldrarna som är ganska enerverande har kraften att knuffa ut sin dotter i en annan bana. Berättelsen pekar ut att det inte är alla förunnat, de flesta i samma position blir kvar. Mot slutet av romanen uppstår ett slags sista sommaren-stämning, med dans och eufori och plåga och en olycka med dödlig utgång.

Sabine Forsström har hyllats för sitt språk, som liksom organiskt växer ut ur skeendet. Det har ofta beskrivits som ”mustigt” – och kanske jag är kitslig, men det går att höra en distansering där, tycker jag. Mustigt hör väl hemma i recept på köttgryta, eller i en ölprovning. Men Sabine Forsbloms språk är inte bara något som smakar. Det har bett.

TS: Ja, hellre kallar man det väl då *rojsigt*. Eller burleskt – ett ofta fränt flöde som man gärna ser mera av i finlandssvensk litteratur. Men intressant är också att följa skiftningarna i berättarrösten, ofta

rolig och drastisk, ofta sarkastisk och cynisk, ibland glipor av sorgen ömsint medkänsla med ”den där Betinkan” och hennes (och allas) kärlekssökande. Är det i tonåren djungelns lag gäller som allra nästast?

ACS: Det finns motiv som får ganska lite plats i litteraturen, som får åka snålskjuts på annat, på andra beskrivningar av saknad och sorg. Det kan vara föräldrars saknad efter sina utflugna barn, sorgen efter bästa vännen som dog i förtid, en gammal människas saknad efter livssammanhang som vittrat sönder. Allt det här finns i **Christel Sundqvists** roman *Nu spränger vi taket*, som hänger ihop med den förra, *Vonne och Marie*. Nu är historien berättad ur Maries synvinkel. Hon är fortfarande den extremt duktiga person vi minns; det finns en aspekt av kompensation i hennes gränslösa kompetens. Berättelsen om henne som den kan läsas i romanerna har drag av bara-lite-till-litteraturen. Romanen är ett avsked till en älskad vän, med deras gemensamma historia insprängd. Christel Sundqvist är nog med att hålla skildringen på en vardagligt trovärdig realistisk nivå. Ibland är det som om berättaren följde personerna med handkamera. En av höjdpunkterna är händelsekedjan som slutar med att tonåriga Vonne och Marie bryter med ständiga kompisarna Kia och Lizzie. Den sekvensen innehåller bokens alla tonarter, snabbt återgivna. Här finns också våld och ett regelrätt övergrepp, det kommer plötsligt, den utsatta lägger det prompt bakom sig. Minnet stannar i stället i läsaren.

TS: Ja, en liknande tonårsverklighet som i *Jaga vatten* och *Betinkan* – också här tjejjäng, sprit och raka rör. Fast här är bilderna från vuxen-nuet lika närvarande som de mascaraskarpa från 80-tal – trettio år senare ligger berättaren Marres bästa vän cancersjuk i Sverige och minnena blir en bearbetning av sorgen; ett bokslut inför den framtid där Vonne inte längre finns. Marre rekonstruerar hur vänskapen uppstod och blommade, försöker också vara ett stöd in i det sista, men tvekar när Vonne ber om

Omslag: Fredrik Bäck
(foto Göran Glad)

Omslag: Emma Strömberg

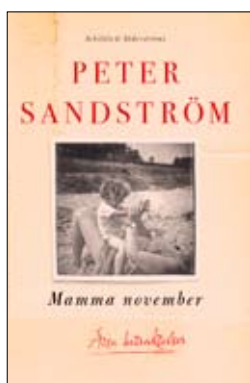
en överdos sömnpiller. Rollerna från 80-talet finns alltså på sätt och vis kvar (och liknar dem i *Jaga vatten*): också då var Vonne den som tog initiativen och den två år yngre Marre den som hängde med på förfester, vodkacola, gaturally och uringade jump-rar.

Gemensamt hade de också sorg och svärta hemma: Vannes mammas hjärntumör, Marres supande pappa och utslitna mamma; flickans sömn och läsläsning lider. Men redan då finns skrivande i bilden för väninnorna, som en annan verklighet (och ett spår man gärna hade läst mera om) – dikter sänds in till och publiceras i folktidskriften *Kuriren*.

Nu spränger vi taket – romanen är Sundqvists fjärde, titeln kommer från en låttext – är en vacker bok med sin breda palett av känslolägen. Från tonårsfniss, längtan och ångest till den mogna människans vardag, sorg, reflektion. Och trots att tjejetemat till en början får en att tänka både på *Jaga vatten* och *Be-tinkan*, har Christel Sundqvist ett annat berättarmodus, kanske mera släkt med Peter Sandströms?

Mammornas år

ACS: 2018 verkar vara mammornas år i litteraturen, med de eminenta biografierna av Tuva Korsström och av Emelie Enckell, och med *Mamma november*, novellerna av **Peter Sandström**. Läsarna vet redan att Sandström brukar placera sitt fiktiva skeende i ”sin” familj och att den som i texterna får bära hans eget namn ofta är en halvkass, introvert poet. Ska man orka en gång till, tänker den som läst allt av Sandström under hans tjuugoåriga författarskap. Men man gör ju det, den här gången för att novellerna där familjemedlemmarna förekommer är så skickligt lokaliserade: dottern hos tandhygienisten, sonen i en thairestaurang, hustrun i en dragig sommarstuga, pappa i hammocken på gården, och mamma – i en och samma novell – i en hyrbil, i ett rum i ett resandehem, i Åbo domkyrka. Domkyrkan måste till för att den stora känslan, som inte alls uttrycks i dialogen men

Omslag: Anders Carpelan

som finns, ska kunna få plats. Jag har redan i andan sett just den här novellen, som heter ”Singel”, som en film, castad med landets bästa skådespelare. Mamma spelas då av Seela Sella och ingen annan.

Sandströms noveller har också en underliggande humor som tilltalar särskilt den finskspråkiga läsekretsen (och kanske österbottningarna) och som inte behöver översättas i skratt. Den manövreras med små, små rörelser som fortplantar sig, som när man sitter med nån i en trädgårdsgunga. Eller så är det insikten i att ett visst lider, döda pappas lider, inte längre kan öppnas utifrån. Det är egentligen sorgligt, men den tafatta konkretionen som bär upp känslan är samtidigt komisk.

TS: Ja, jag tror nog att humorn uppfattas av också andra än finnar, och den är så mycket effektivare som den inte annonserar sig med stora flabb och gycklarbyxor. Det subtila vansinnet ingår säkert i det som gör Peter Sandströms röst så igenkännbar, distinkt – *kännspek* är nog den rätta finlandismen. En annan faktor kan vara motivvalet: *Mamma november* kunde också ha hetat ”Jag och de mina gör vanliga saker”. Alltså en typ av scener som någon som desperat försöker beskriva ett häftigt liv skyr och undviker – men just ur vanligheten får Sandström ut en lätt överklig känsla, som när berättaren tillsammans med sonen stjal Topelius kälke från en museivind och senare lämnar tillbaka den (ingen har förstås märkt något).

Sandströms språk har högt i tak och oväntade utsiktsgluggar. Därför är också halten av poesi i texten genomgående hög, som när berättaren plötsligt säger till expediten i en klockbutik att ”alla klockor stannar till slut. Men tiden, den går vidare”.

ACS: **Dennis Rundts** släkthistoria *My Darling Dolly* handlar också om en mamma. En österbottnisk flicka som emigrerar till USA, missar Titanic och kommer levande fram. Hon gifter sig med en nordbo med födgeni, han får loss ganska mycket pengar på hänsynslösa affärer innan börskraschen kommer. Sen åker hon till Finland där hon lämnar sin tonåriga dotter, och åker själv tillbaka. Rundt är bra på att beskriva med- och motgång i jakten på jobb och pengar, han beskriver också missbruket, vardagligt, nedtonat, piller man köper i drugstoren för att få dagen att ge utdelning, men också kokainet som är en

del av umgänget bland filmfolk, som huvudpersonerna känner väl under de goda åren. Dottern, hon som heter Dolly, har sitt liv i Finland, lever på alla sätt i en annan värld. Till bokens fördelar hör att den avhåller sig från psykologiserande eller heroiserande, kanske är det för att den samtidigt innehåller mycket av författarens släkthistoria, släktingar kan ju också vara en historia för sig, lite distanserad. Rundts historia har ibland en liten anekdotvarning, men den tycker jag är försumbar när man tänker på den lite skitiga berättelsen från Amerika där emigranterna skildras utan insmickrande filter.

Omslag: Helena Kajander

En del av Dennis Rundts berättelse utspelar sig i Jakobstad som annars är **Lars Sunds** litterära revir. Andra delen i Sunds Jeppistrilogi *Där musiken började* har också New York gemensam med Rundt. Alfs absoluta gehör upptäcks i en skola där, gehöret kommer att utstaka hans väg – och hans mamma Ulla-Maj kommer

att vara oförstående och förskräckt inför det. Hon vill att han ska bli lärare. Men nu har världen som Jeppis och vi läsare känner den kommit så långt att den fått en generation som har råd att leva ut sin ungdom.

Sund har en knepig berättare också i den här delen, en ganska enerverande typ som petar i ett manus (som är denna historia) och plågar sin skrivlärare med det. Förtrollningen i berättelsen blir förstås att mycket lämnas orört: till exempel mordfallet som inledde första delen, det får vänta på sin lösning och förklaring. I stället odlar berättaren kontakten med Odin Sikström, ett lokalt musikgeni (också i den icke-fiktiva världen), eller rättare sagt hans vålnad. Det tycks som om många melodier och stilar måste samsas i romanen, men den håller noga sin komposition i minnet, just kompositionen tilltalar mig som motiv och som uppdrag. Och musik kräver ju också ett lyssnande, och lyssna kan man göra utan att utöva. Jag skrev om romanen i *ÅU*: ”Sund skriver en prosa som är vansinnigt snacksalig men som också kan konsten att lyssna noga på sitt stoff – och

avlyssna själva kompositionen, hur den blev.”

TS: Ja, Sund är en bred epiker med både hjärta och kunskaper. Och hans berättarröst är egentligen semi-allvetande: än inne i gestalternas huvuden, än erkänner den ödmjukt, typ, att här ”vet vi inte vad som händer” ... Vid sidan av Alf Holm står flera kvinnor än män i centrum – mamma Ulla-Maj som gör politisk karriär; de tre systrarna Schalin med sinsemellan lika skilda profiler som Tjechovs; proffsmusikern Helen som är Alfs amerikanska romans. Romanen är nog inte riktigt lika stark som den förra, *Tre systrar och en berättare* (2014), det riktigt stora dramat infinner sig inte och några gånger går texten på tomgång. Samtidigt är Sund ju den kloka underhållaren som håller läsaren vaken med sitt språk och sin humor. Jag tänker ofta att man kunde rita upp en karta över varje roman av Sund som ett metaforbrädspel, där man går från en genial liknelse till en annan. Ett kallnat äktenskap kan vara ”en aktielokal vars invånare för länge sedan flyttat ut och tagit alla personliga tillhörigheter och möbler med sig”. Och så här klokt predikar Sund om kärleken:

Vi vill ju gärna att de som står oss närmast ska ha egenskaper som är lätta och tacksamma att älska; men i verkligheten är alla människor murade av tegel med skiftande kvalitet, somliga stenar är hållfasta, fina och släta, medan andra är fula, spruckna, naggade i hörnen. Om kärleken ska vara något värd måste den omfatta hela bygget och inte bara utvalda delar.

Utbränt redaktörsmaterial

ACS: **Heidi Hakalas** *Bara lite till* lämnar en inte riktigt ifred, dels för att den tar upp problemet med den gränslösa duktigheten som till slut kräver sitt offer, dels för att den låter dramat rinna ut i en överlevnadshistoria och blir lite reportagemässig. Det är ingen hemlighet att författaren själv är bekant med utbrändheten, därför har man respekt för berättelsen. Men vad får man önska sig av en sådan här berättelse? Att man får känna igen sig om man varit i en liknande situation? Eller att varje läsare ska kunna se vad som verkligen händer? Det är en feel bad-historia som tvingas in i feel good-format med alla de här statiska önskemiljöerna och önskerelationerna. När de börjar röra på sig är det i senaste laget för

berättelsen. Att storyn berättas ur Sandras synvinkel blir på gott och ont. Man följer henne gradvis in i utmattningen. Hon själv är verbal på det sätt som de duktiga är: de har ord för allt, återberättar situationer med senaste psykterminologin inbakad i vokabulären. Hon ger sken av att ha koll, på ett plan har hon ju också det. Men det välformulerade ger hennes motpart (pojkvännen till exempel) intrycket att problemet håller på att lösas eller redan är löst – om det nu ens existerar. Romanens största fördel är att den visar hur lätt en ung kvinna förbises, hur detta att vara och göra det som förväntas eller mer tycks ha det här inbyggt i sig. Alla romanens tydliga manspersoner, kanske också i viss mån killkompisen som är gay, har nytta av hennes anpassningsbarhet. Hon tas för given, och det kostar något att komma ut ur det.

Ett par scener på jobbet är avslöjande, kvinnor som engagerat sig i sitt arbete känner igen mallen: studiokollegan som kallblodigt låter henne göra grundjobbet och själv drar nytta av det i sändning, chefen som lamt säger att alla ju tycker hon är så duktig, men det gör han först när hon säger upp sig. Romaner är ju inte sagor som mödolöst bestraffar de som gör orätt, men nu glider de här scenerna mest förbi. Jag kan inte bestämma mig för om det är bra eller illa för berättelsen. En skarpsynt läsare ser det: arbetslivsklimatet, i synnerhet i vissa branscher, låter grabbarna jobba i medvind och tjejerna i motvind – eller i den dimma som uteblivet explicit stöd försätter dem i. Där blir det svårt att orientera sig. Och i alla fall det kan Heidi Hakala roman kommunicera.

TS: Jag grubblar över om det jag uppfattar som ett litterärt lite grått, matt berättande i *Bara lite till* är kongenialt med jagpersonen Sandras tillstånd: förlust av mening, att mänskorna, inklusive jaget, känns som ytor, tomma bärare av statusmarkörer, produkter. Det är en i och för sig säker beskrivning av till det yttre ”lyckade” unga människor och deras miljöer och av Sandras allt mer utbrända tillstånd. För dem som åkt en liknande nerförsbacke kan i synnerhet bokens senare del säkert vara viktig bekräftelseläsning; det är också här handlingen får styrfart. Jämfört med Willows *Inlandet*, där huvudpersonen nästan programmatiskt vägrar *jåma* och *ta problem* (till den grad att man blir misstänksam)

bedriver Sandra intensiv introspektion, hela tiden. Ofta bra, övertygande bilder av sinnestillstånd, men i längden ändå insnärjt i sin mikrohorisont. För hur trovärdigt är det att hon enligt berättelsen gör ett uppskattat samhällsprogram, ifall hennes blick är så inriktad på utseende, produktnamn, livsstilsmarkörer, konsumtion, privatliv – samtidigt som hon säger sig ogilla all denna ytlighet – medan de repliker som öppnar lite större perspektiv (till exempel på jobbet eller med de rika pojkvänsföräldrarna) känns stela, som kopierade ur en manual för ”rätta” åsikter? Också detta kan ju vara en sida av depressionen, att orden inte betyder något. Men man önskar som läsare att någonting mera radikalt annorlunda skulle bryta igenom skalet.

Döda älskade, rivna murar, hippa typer

Chris Nyströms *Bipackssedeln* är personliga anteckningar om en makes död, men vidgar sig mot slutet till en essä om vår inställning till sjukdom och vårdpolitik. Formen är brevets, till ett ”du”, som det naturligt blir när den som nu saknas är en nära partner. Ett av resonemangen gäller medicinering (i det här fallet statiner) – något gick fel, vad borde ha gjorts annorlunda? Bipackssedlarna varnar för biverkningar men medicin är ingen exakt vetenskap och kroppen en svårtolkad värld. Nyström anklagar ingen enskild, men sorgen finns där och boken är ett sätt att bearbeta den. Lite som ”Marre” gör i Christel Sundqvists *Nu spränger vi taket*, fast här utan fiktiva namn.

Också **Déa Solins** helt annorlunda *En spellista för sömnlösa nätter* (se *Nya Argus* 1–2) startar i en förlorad partner, smärtan är ett grundackord för det unga berättarjaget Bel. Men varför hennes kärlek Natalie valt självmord kommer vi egentligen inte underfund med. En annan kvinna, Audrey, konstnär, privilegierad, tar efter hand Natalies plats. Bel själv jobbar på café, platsen är en storstad, hon bor tillsammans med ett roligt och ömsint manligt par och undrar, med en paradox, ”om alla människor är lika ensamma eller om ensamma människor bara dras till varandra”.

Bel rör sig i utkanten av superhippa bohemiska konstnärskretsar, precis som jagberättaren Linda i **Tomas Janssons** *Linda*, och faktum är att *En spel-*

lista... utan större problem kunde klippas in som en avdelning i *Linda*. Beskrivningarna av yttre tecken för häftigt hipster-ungdomsliv känns besläktade, liksom den något opersonliga stilen.

En skillnad är att *Linda* följer upp sina ungdomar ett par decennier in i vuxenlivet. Dramaturgiskt är romanen ”gles”: först mitt i, efter de 200 första sidorna, kommer ett slags vändpunkt. Den unga studenten Linda har då levt en tid i ett Berlin-eftermuren som hon till en början upplevt som att hon hittat sitt hem på jorden – inte minst finns i denna bohemiska Edens lustgård en varm och omtänksam man som vill leva med henne. Men, och här kommer paradoxen: det eviga slacker-livet med klubbar och *Milchkaffee* börjar kännas som en återvändsgränd, dessutom ska hennes pro gradu ju faktiskt handla om den förtryckande mannen! Alltså börjar hon gräla med den snälla Robert: ”det är som om du aldrig såg de negativa sidorna för du fascineras av alla hippieforevers och wannabealternativa och punkneverdies och hardcoreautonomer som tycker det är motstånd att inte jobba.” Till saken hör att fotografen Robert jobbar, till skillnad från Linda.

Tillbaka i Åbo har hon det väl förspant, framgångsrika studier, stor ärvd bostad – förunderligt lätt försvinner kontakten med Robert när hon anträder en snabb forskarkarriär. En andra förbindelse, med en man hon inte har mycket gemensamt med, bekräftar bilden av en märklig emotionell grundhet.

Här finns, under ytan, en realism kring hur de ”stora” känslorna kanske inte är så stora och hur ett upplevt utanförskap sällan handlar om en verklig, unik personlighet. Linda är ”annorlunda” men exakt likadan som många andra och när de yttre faktorerna förändras förändras också hon – hon går in i vuxenheten lika snabbt som det bohemiska Berlin byggs bort i den nya post-post-1989-situationen. Då är outsiderskompisen Rasko mera konsekvent när han (liksom Mika Kaurismäkis filmfigur Zombie) strandar för gott i Istanbuls gränder. (Lite egendomligt för övrigt att ingen i gänget tycks ha reflekterat över att hans stora förebild, Dostojevskijs Raskolnikov, är en mördare.)

Som helhet är *Linda* snarare reportage än roman: det är tids- och miljöbeskrivningarna man tar till sig, snarare än de paperstunna personerna. Dokumentärt intressanta i både *Linda*, *En spellista*... och

Bara litet till är katalogerna över vilka yttre tecken och åsikter som i sina miljöer anses för rätta, inne, ”alternativa”, kanske till och med rebelliska. Och jag kommer inte ifrån att alla de tre författarna litar för mycket på att dessa beskrivningar av attityder och miljöer i sig skapar litteratur.

ACS: Tomas Janssons roman heter *Linda*, men under titeln beskrivs också några manliga liv och öden. Någon kanske kunde granska könsfördelningen i uppväxtskildringar, kvantitativt, men också klura ut vad det är som verkligen sägs, vilka egenskaper som tillåts dominera eller lyfts fram som ideala. Ytligt sett har man intrycket av att killar som huvudpersoner är nästan frånvarande i ungdomsromaner.

Men i Déa Solins *En spellista för sömnlösa nätter* (varför tycker jag att det är en lite grabbig titel?) finns Alex och Rufus som man väl kommer ihåg efter läsning, trots att de är infogade som bifigurer. De är ett par, det är kanske det. Eller för att särskilt Alex, där han glimtar fram, framstår som berättelsens mest sammansatta person, och som förmår visa känslor och genuin omsorg om Bel. Berättelsen, när man klipper bort alla barerna på vägen, kunde handla om vilka vägar en ung kvinna måste ta, kan man tala om val, jag vet inte. En (eller snarare två) satsar på konsten, en på studier (fast det inte går så bra), Bel försöker överleva, Natalie tog sitt liv. Att hon som dog inte får höras är romanens största svaghet, jag förstår inte varför det är bortslarvat.

Annars blir jag mer och mer förtjust i att boken utspelar sig i en miljö som är accentuerat icke-finlandssvensk. För inte så länge sedan uppfattades det som viktigt att man skulle kunna identifiera sin egen miljö i uppväxtskildringen, nu struntar man i det. Fnissade till när jag läste ”musa” och tänkte mig kort första stavelse och att det handlade om musik, som upplägget ju leder en in på. Men så var det ju inte.

(Nu slår det mig att den bästa biten om en pojkkuppväxt i 2018 års utgivning är **Topelius** ungdomsdagbok, utgiven av SLS, som ger oss förstahandsrapport om en gossevärld, den som han lever i som inackorderad studerande hos Runebergs i Hfrs, och flick(kvinno)världen som han kommer ifrån i Nykarleby, med en mamma-syster-käresta-kultur som han verkar vara helt avskuren från i sin studie-

värld. Resorna mellan orterna är också värda ens uppmärksamhet. När kommer filmen om den unge Topelius?)

Krigsbarnet som försvann

Det går att minnas **Mia Francks** *Bomträdgården* också mest som uppväxtskildring, hur Lissu tvingas bli Liselott, och vad som går förlorat och vad som vinnas med det. Då blir också de bokstavliga transportsträckorna, den hemska överfarten till Sverige i ett för ändamålet ombyggt fartyg, och bilfärden till det nya hemmet betydelsefulla i varje millimeter. *Bomträdgården* är också en berättelse om vårt krig som är utlokaliserat till ett annat land, kriget följer med en vart man än åker. Några av de starkaste scenerna är bara glimtar från ett utbombat Helsingfors, ett kaos som gör människorna bara illa och inte genererar något hjältemod alls.

TS: Till Lissu-barnets traumor hör också minnena av barndomsvännen Lennis som hamnat på klinik, pappan som stupat och anpassningen till ett strängreligiöst prästhem. En öppning åt annat håll ger en rik grannkvinna med sitt ungdomsbokaktiga kokande av naturmediciner... En underlig slagsida, som jag ser det, är att berättelsens största *loser* skuffas ut i marginalen också av romanen: den andra flicka som kommer till prästgården, finskspråkig, mobbas av både protagonisten och av husets egen dotter i obehagligt samförstånd, utan desto mera reflektion eller ruelle, då eller senare. Det vore ett större ämne än barnberättarens eget, hon klarar sig ändå rätt bra. Det verkliga dramat händer liksom utanför synfältet och det verkar inte ens vara ett litterärt grepp.

Småstadsdeckare och porr

ACS: Deckaren är en småstad. Nyss var jag i en småstad vid kusten, det hade snöat massor, gatorna var trängre än förr men lika krokiga, och jag hade svårt att hitta till adressen dit jag skulle. Inga människor ute, bara en snöskottare, han kunde inte svara precist när jag frågade efter en speciell gata. Han hade ju bara bott där i hela sitt liv och aldrig tänkt på vad gatorna hette.

Det kunde kanske ha varit **Karin Erlandssons** snötyngda "Nykarleby" jag var i. Och vintrigt är det

i **Eva Frantz** *Den åttonde tärnan* som utspelar sig i en fiktiv småstad, med en ungdomsskola med konstlinje, dolda manliga nätverk, en och annan nyrik, någon som flytt(at) och en välbemannad polisstation. Efteråt minns man poliserna bäst, de ska också vara återkommande karaktärer, medan brotten kommer och går. Nu möter *Twin Peaks* folkhögskolan, det är spännande och brännande en stund. En fitness hos Franz är att poliserna inte löser riktigt allt, något slinker under deras radar.

I Erlandssons *Pojken* är det en journalist som står för utredandet, och i brännpunkten är våldet, vad det gör med människor som drabbas. Sara, som är reporter på lokalbladet, har själv varit utsatt och det anger tonen i det som ska bli en trilogi. Att det finns en fortsättning (man nästan kräver det av deckare nu) ger skildringen möjlighet att vara snäv och antydande ibland, på så vis skapa spänning. *Pojken* som är andra boken med den här besättningen är nästan intensivare än föregångaren, men fastän man förstår varför personskildringen är så komprimerad känns det svårt att de inte ens i texten får det svängrum deras alla komplikationer skulle förutsätta.

TS: Handlingen spetsas till mot slutet när en tonårspojke hittar gamla brev och stjälar ett gevär. Men snarare än thriller är detta en flyktig och mosaikartad kollektivroman i småstadsmiljö på 1990-talet, insnöad (bokstavligt), före mobiltelefonerna. Många luckor och gåtor som inte får svar; absolut ingen deckare alltså, trots varudeklarationen. Språket och personskildringen är matta, i synnerhet männen saknar insida.

ACS: Och så var det Åbo Akademi, kanske också en småstad. **Tage A:son Kurténs** deckare har undertiteln *Mordet på det gamla universitetet*, och handlar om hur New Public Management tar/har tagit livet av universitetet som vi känt det (se också *Nya Argus* 10–11/2018). I fokus är ett rektorsval, och innan det är klart sker ett mord ombord på ett kryssningsfartyg. Miljön gör många misstänkta, här finns en Agatha Christie-atmosfär som inte alls är av ondo. Enligt mig kan en deckare mycket väl ha ett ärende, som här. Men nu lider berättandet av att här finns för många personer, att vissa sekvenser är svårhanterliga – hur gör man litteratur av universitetskollegiets möte. De etablerade förlagen som sitter på redaktörskunnande tycks inte satsa på deck-

arförfattare som de inte känner sen tidigare. Det kanske är dumt.

TS: I en genre som förr hade doft av tobaksaffär och smussel under disken lägger sig **Anna-Karin Friis** med *En man utan skam*. Här har vi en skandinavisk blondin i Bryssel som över flera års tid för samlagsdagbok – en lockande utgångspunkt. Mes-tadels är det den gifta nordafrikanska läkaren Karim som får stå för 'behandlingarna', som beskrivs i nog-grann fysiologisk detalj. Men det man anar att kan vara kul i verkligheten blir som text snart monotont; efter n+1 antal ligg känns några repliker om Macron kontra Le Pen som en uppiggande omväxling.

Någon ny *Tropic of Capricorn* är detta inte, men kanske försvarar boken sin plats på kuriosahyllan för finlandssvensk porr, bredvid Lars Eric Krogius fantasi *Penthesilea* som gavs ut postumt 2017.

Historiska möten

ACS: **Jörn Donners** *Blod är tunnare än vatten* är en bok som verkar ha fått energi av den genialt utformade kollektiva 1918-dagbok från Helsingfors som Donner initierat och utformat tillsammans med historikern Samu Nyström. Stoffet, heta känslor på alla plan i gränstrakt, är också tidigare använt och också filmat. De dokumentära inslagen är magnetiska i högre grad än det fiktiva stoffet, ett triangeldrama som uppstår när man hamnar bland dem man inte litar på men är beroende av, kanske dras till. Det är kanske ett slags gisslandrama vi bevittnar. En flykting, en gåtfull kvinna, en kommandant är inblandade. Kärleksspåret verkar lite patinerat, liksom i filmen *Cold War*. Kanske man ska tolka kärleken som en del av kriget, i sammanhanget blir det logiskt. Vemodet i kärlekshistorien vill inte riktigt smitta sin läsare, men våldet, explicit eller som ett underliggande stråk, som ett ständigt adrenalin-påslag, är desto mer påträngande. Intressantast, men samtidigt mest fyrkantigt inom fiktionen, är "kvarlåtenskapen" i det hus som en gång varit huvudpersonens men som nu är invaderat. Vilken betydelse kvarlåtenskapen har i överförd bemärkelse blir i alla fall klart. Donner är bra på att bära såna meningar.

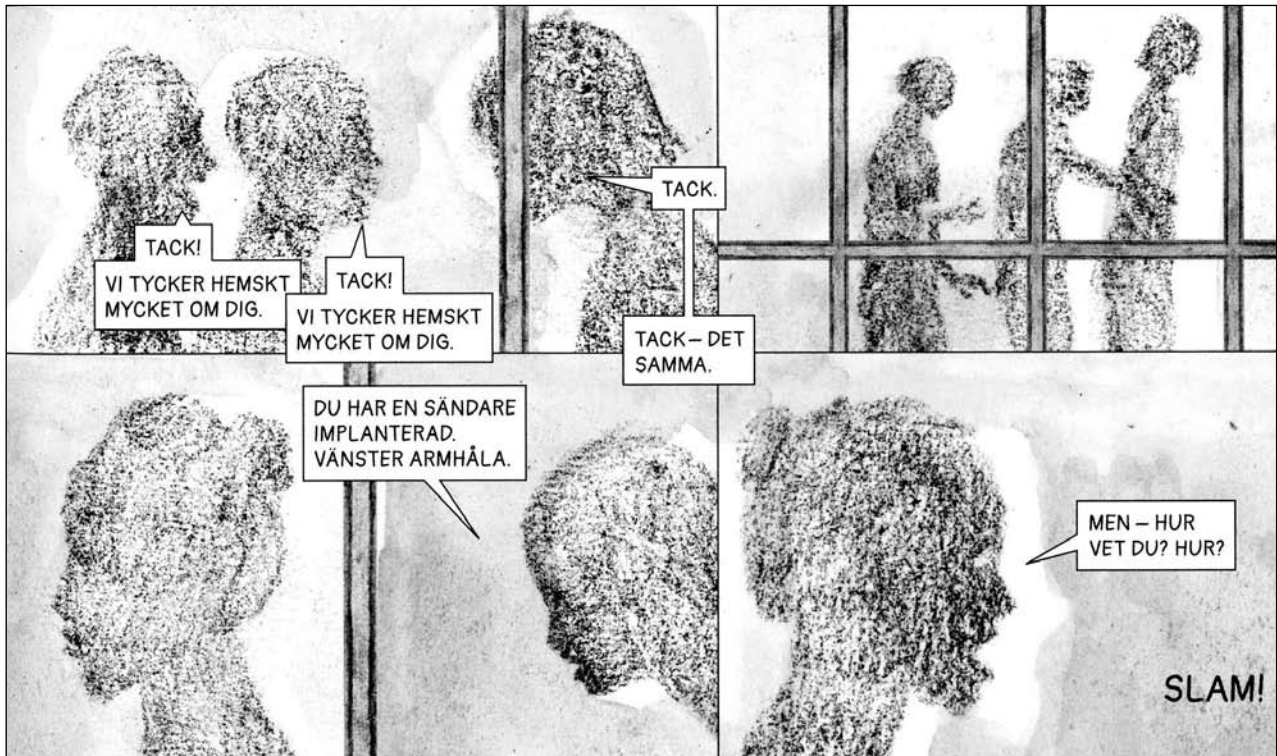
TS: Inför **Merete Mazzarellas** *Alma*. En roman kan man ställa frågor om upphov. Vid sidan av roman är

boken i hög grad ett montage av Alma Söderhjelm anekdoter, som hon har berättat dem i bland annat fem självbiografiska verk. Borde också Söderhjelm namn stå på omslaget?

Den problematiken finns ju ofta i historisk "faction" som använder tidigare skrivet material, men här är den tillspetsad: vems röst är det vi hör tala? Annars är Alma – som man kan vänta sig – underhållande inblickar i finländskt kulturliv för ett sekel sedan, förmedlade av två snärtiga och ofta humoristiska kvinnliga professorers pennor. Legender som Mauritz Stiller och Aleksandra Kollontaj hör till de människor Söderhjelm mött, eller kanske snarare: som mött henne.

Greppet att låta en semi-fiktiv Alma "själv" föra ordet ger spökskrivaren en möjlighet att också föra in reflektioner och ruelser som den verkliga Alma S kanske inte dokumenterat. Men samtidigt kan det användas för att undvika besvärliga frågor som nutiden ställer. Den verkliga Söderhjelm utvecklade till exempel i romaner ett ohöljt förakt för inbördeskrigets förlorare. Här var hon typisk för sin miljö, men står ändå i påfallande kontrast mot hur "riktiga" författare som Sigrid Backman och Runar Schildt tacklade det svåra temat. Söderhjelm ämne för doktorsavhandlingen och flera andra vetenskapliga verk var för övrigt revolutionen – den franska.

ACS: Det är svårt att orientera sig i Alma Söderhjelm anekdotiserade liv (hon bidrog själv till anekdotiseringen), och *Alma* gör det inte så mycket lättare. Men en detalj Mazzarella pekar på är att en kvinna som vill betraktas som intellektuell oupphörligen måste arbeta för att upprätthålla den uppfattningen, annars faller omvärlden gärna tillbaka i att "frökna" en fastän man är docent och professor. Åbo vill gärna se Alma Söderhjelm som sin för att det var där hon fick sin professur, men i Mazzarellas bok nämns Åbo först på sidan 180. Det är väl i stort sett rätt åt Åbo. Alma Söderhjelm har Mazzarella skrivit om redan i sin studie av den finlandssvenska memoartraditionen *Att skriva sitt liv* (1993), man kan föredra den distanserade blick som finns på Söderhjelm där. Fast det kan vara att försöka slippa lätt undan. Mazzarella har i romanen placerat Alma Söderhjelm i slutet av livet, en period då kvinnor kan vara bortglömda av alla (eller så har de överlevt alla) utom av sin vårdare, förhoppningsvis. Där

Ur Scandorama: bilder av Catherine Anyango Grünewald, text Hannele Mikaela Taivassalo

finns kanhända en kontaktyta till flickskildringen – en flicka finns inte om hon inte iscensätter sig (jämför med Betinkan, som särskiljer mellan de som hörs och syns, och flickorna ”med matta ögon” som nämns i förbigående, sen räknas de inte mer).

TS: En historisk kändis finns i bakgrunden också i **Nalle Valtialas Fiskarkrönika2**, nämligen fritidsfiskaren Topelius. Valtiala fabulerar fram nitton korta berättelser ur ”professorns” liv, varvade med fakta om löja, gädda, ål, id och så vidare. Fisk-infon tenderar här att vara de intressantare delarna.

I **Mikaela Nykvists Förändrad och bränd** är det 1850-tal, Wasa har brunnit (titeln), Krimkriget är över. Folkliga öden kring gården Runsor. En arbetsolycka och våldtäkt samma dag. Handlingen är mera trovärdig än språkets anakronistiska inslag av 19- och 2000-tal (”perfekt”, ”typen av”, ”ofräsch”). Och det är mera handling än levande personer. Liksom Sunds och Erlandssons böcker är också detta del 2 av en planerad trilogi.

Brysk och kuslig grafik+text

ACS: Om depressionen har en egen genre måste den vara den grafiska berättelsen. *Alla dessa döda ögon/ Kaikki nämä kuolleet silmät* – text **Jolin Slotte**,

bild **Pauliina Pesonen** – drar också nytta av att den är tvåspråkig. Sidorna på uppslaget blir varandras speglar bildsmässigt, men texten, fast den är samma, låter annorlunda. Det ger ett kusligt djup, men den verbala variationen ger också ett slags hopp om att man kan klättra ut ur känslan. Det är en bok som man blir mer och mer fäst vid också för att det är intressant att uttrycket kan bli så starkt fastän berättelsen tillåter sig att vara väldigt vag.

En kompis till de döda ögonen kunde *Scandorama* vara, med idé och text av **Hannele Mikaela Taivassalo** och bild av **Catherine Anyango Grünewald**. Allt grafiskt berättande har en viss bryskhet, börjar abrupt, slutar lika abrupt. Men själva historien som berättas här, om ett samhälle som hårdsorterar sina invånare, stänger in och stänger ute, är samtidigt smygande och otydlig. När börjar förtrycket? När man läser om det? När man känner det i sitt eget skinn? Siduppslagens bildintensitet varierar vilt, man känner sig aldrig riktigt säker på var man hamnat eller vad som väntar en. Det är effektivt och ganska obekvämt. Av Catherine Anyango Grünewalds penna finns också en grafisk tolkning av Joseph Conrads roman *Mörkrets hjärta*, som kommit ur på Epix förlag i Sverige. Att man skulle hitta henne där, i det klassiska avklädandet

av kolonialismen, känns helt logiskt.

(Och det skulle kännas logiskt att Heidi Hakalas roman var grafiskt berättad. Då skulle scenerna sitta spikade och inte hänga på huvudpersonens eget referat, som berättelsen liksom tagit för givet att ingen ids lyssna riktigt på. Men kanske just det är spiken i köttet visavi denna bok?)

TS: Till sist den postuma jokern i leken. Bland **Stella Parlands** (1974–2015) efterlämnade texter fanns ett manuskript som nu getts ut som *Missförstånd. En ofärdig roman*, med fint efterord av **Annika Sandelin**. Sex dadaistiska ”missförstånd”

plus tre ”ofärdiga”. Och i det här fallet spelar det ofullbordade nästan ingen roll eftersom Simeonis underliga äventyr, ibland tillsammans med sin ”bleksiktige kusin Alfons”, framför allt är ett slags crazy-prosadikter där leken med språket, infallen, hur orden låter och hur de krockar med varandra, är viktigare än berättelsens början och slut. Simeonis gör karriär som sufflör och blir nästan offer för karnibalen Hannah, innan denna ger sig av på ”en två veckors kurs för människor som lever som palindrom”. Och visst finns här ändå ett slags slut, som kan tåla att citeras:

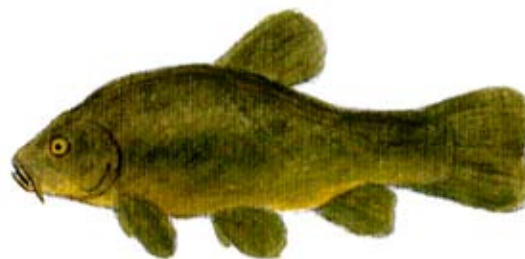
Man kan inte resa ifrån sina problem, hade han hört sägas. Man tar problemen med sig. Det måste vara en småborgare som kommit med det uttrycket. Man kan visst resa ifrån sina problem. Man bara flyr och flykten är underbar. Man reser och lämnar alla olösliga problem bakom sig. På det nya stället skapar man genast nya problem, lika olösliga som de andra, men nya. Och istället för att ha ett liv med olösliga problem har man hundra liv med olösliga problem. Däri består livets skönhet.

”Sakta men säkert började han igen äta fiskprodukter.” Bild av Linda Bondestam i *Stella Parlands Missförstånd. En ofärdig roman*.

ACS: När Stella Parland dog försvann inte all verbal humor i Svenskfinland, men ganska mycket. Hon visade vad allt man kan göra med språket, att det är så mycket mer än ett identitetsverktyg. Att språket kanske är allt annat än det. Att språket kan göra en till en främling som har ett generöst spelrum, ge en de förklådnader som behövs, parallella universa, tidsfickor. Citatet som du valde trillar ut som en diamant för alla som läser *Missförstånd*. Alla jag hört citera boken väljer just det. Det måste vara en småborgare som hittat på ... en oemotsäglich fras, den har trillat ur politiken men vi kan leka med den.

Missförstånd skulle väl kunna få en uppläsning i radion, eller på en scen, det vore den värd. Samma kunde man göra med Nalle Valtialas *Fiskarkronika*2. Den innehåller läckra texter i sin genre, dock är de slitiga att läsa för den som vill läsa fort, inget för scrollargenerationerna. Inget för den som inte har några referenser till Zacharias Topelius heller. Både Parland och Valtiala är böcker för den bildade allmänhet som inte längre finns.

Sutare.

Den som öppnar Valtialas bok får som bonus **Peik Bäckströms** fina fiskillustrationer, Stella Parlands bok har bilder av **Linda Bondestam**.

ANN-CHRISTINE SNICKARS
TRYGVE SÖDERLING